

A város orosz megszállásáig (1710) ismerjük Heinrich Bröcker könyvtáros utódait. Úgy látszik a tallinni jogászok körében népszerű volt a könyvtáros szakma, mert csak jogi végzettségűek kaptak kinevezést. 1668–1684 között Jakob Felsberg egy új katalógus összeállításával kezdte munkáját, halála után nem találtak alkalmas személyt a munkára. 1688–1698-ig Johann Bernhardi, majd 1710-ig Michael Caesar volt a könyvtáros.

Az orosz megszállás alatt már külön nem gondozták a könyveket, a könyvtár elveszítette tudományos és kulturális jelentőségét, bár később is elhelyezték benne lelkészeketől a templomra hagyott könyveket, egész magánkönyvtárakat is. A város 1714-ben új városi könyvtárat (Ratsbibliothek, Raeraamatukogu) alapított, és ezzel szinte egy időben, 1717-ben a gimnázium is rendszeresen gyarapítani és modernizálni kezdte gyűjteményét. 1820-ban a csodával határos módon menekült meg a Szent Olaus templom könyvtára akkor, amikor egy villámcsapástól leégett a templom. A könyvtár értékeire ismét figyelem vetődött, és a könyveket az 1825-ben alapított Észtländische Allgemeine Öffentliche Bibliothek állományába tagolták 1831-ben. Az észtländische akadémiák egyik első intézménye az 1842-ben alapított Észtländische Irodalmi Társaság (Eestimaa Kirjanduse Ühingu, Estländische Literärische Gesellschaft) kezelte végül is a 19. század második felétől az előbb alapított könyvtárat, így a Szent Olaus templom könyveit is 1940-ig. A szovjet megszállással a könyvtár az Észtländische Szocialista Köztársaság Állami Történelmi Múzeumának a gyűjteménye lett, és 1950-tól az Észtländische Szocialista Köztársaság Tudományos Akadémia Központi Könyvtáré. Ez a könyvtár 1968-ban kapott új épületet, amely ma az Észtländische Tudományos Akadémia Központi Könyvtára (Eesti Akadeemiline Raamatukogu). Az észtländische retrospektív nemzeti bibliográfia összeállítása nem az Észtländische Nemzeti Könyvtár feladata, hanem az akadémiák könyvtáré, ahol a Szent Olaus templom könyvtárának maradványai az úgynevezett Baltika Gyűjtemény részét képezik. A könyvtár anyagának tudományos feldolgozása napjainkban nagy len-

dületet vett, és ennek köszönhető a most ismertetett kiállítás és katalógus is.

MONOK ISTVÁN

Sipos Balázs: A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapok a Horthy-korszak első felében. Bp. 2004. Napvilág Kiadó, 252 l.

Már a könyv alcíme is pontosan körvonalazza a szerzői szándékot: a kötet a 20. század első harmadának magyarországi sajtóirányítását, a professzionális hírlapírói tevékenységet, a politikai kultúra és a nyilvánosság alakulását veszi górcső alá az újságírók nézőpontjából a Monarchia felbomlását követően az októberi köztársaság, a Tanácsköztársaság, az ellenforradalmi időszak, majd a Bethlen-éra alatt. Időben azonban ennél nagyobb intervallumot fog át a vizsgálódás, mivel ezen időszak politikai újságírása szervesen kapcsolódik a dualizmus kori előzményekhez. A kutatásban társadalomtörténeti szempontok érvényesülnek, így a politikai és jogi környezet, a technikai feltételek változása, az újságírók presztízsének, csoporttudatának, valamint szerepértelmezésének bemutatása kerül egy-egy tematikus blokk középpontjába.

A sajtónyilvánosság kapcsán arra mutat rá a szerző, hogy az 1920-as években a lapok működését miként korlátozta a végrehajtó hatalom, azaz a nyilvánosságba való külső beavatkozás technikája hogyan nyilvánul meg a lapalapítástól kezdve az újság terjedelmén és tartalmán keresztül az országos terjesztésig, a reklámozásig, illetve a szubvencionálásig. A sajtószabályozás legradikálisabb eszköze a lapbetiltás volt a társadalmi normák védelmében, ami a *Világ* és az *Újság* esetében konkrét formát öltött.

A sajtójogi szabályozás módosítására tett kísérletek vázolója az 1907-es sajtóvitától indul, amelyben központi helyen kezelték az újságírói függetlenség problémáját, a revolver-újságírást, valamint a sajtóvétség ügyét. 1929-ben a Bethlen-kormány sajtótörvény-tervezeteit a lapkészítők egységesen visszautasították. Az egységes

fellépés mögött a közös érdekek, a munkavégzés azonos társadalmi és gazdasági körülményeinek újbóli felismerése állhatott. A Magyar Újságírók Egyesülete programjában a hatalom beavatkozási lehetőségeinek mérséklésére szólított fel, és nagyobb nyilvánosság általi kontrollt kívánt a törvényhozás és az igazságszolgáltatás területén, továbbá el akarták érni a kivételes hatalmon alapuló jogok megszüntetését, valamint sajtóügyekben az esküdtbírók ismételt bevezetését. Végül egy autonóm szakmai szervezet, a sajtókamara felállítását szorgalmazták, amely az újságírói önállóság biztosítója lenne, s felette a kormány csak felügyeleti jogokat gyakorolhatna.

Hogy a hatalom számára mennyire nem alakultak kedvezően a nyilvánosságbeli erőviszonyok, azt jól mutatja a politikai lapok irányultsága is. 1921-ben az országos napilapok példányszámában alulmaradtak a „megbízható”, keresztény, nemzeti szellemű újságok (*Új Nemzedék, A Nép, Nemzeti Újság, Magyarország* stb.), míg a „destruktív lapok” (*Az Est, Magyarország, Pesti Napló, Az Újság, Friss Újság, 8 Órai Újság, Népszava, A Nap, Pester Lloyd* stb.), valamint a „részben problémás” újságok (*Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap*) a piac kétharmadát fedték le. Az évtized második felében növekedett ugyan a kormánylapok aránya, de ez nem jelentette befolyásuk és példányszámuk növekedését is. A példányszámok azonban mást is mutatnak: Bethlen kormányra kerüléséig, az ellenforradalmi periódus lezárásáig a fokozott politikai események miatt tömeges információszükséglet mutatkozott, majd ez a gazdasági és politikai konszolidáció időszakában alábbhagyott.

A könyv további fejezetei azt taglalják, hogy a negyedik információs (távközlési) forradalom következtében a hírlapírói munka hogyan vált professzionális tevékenységgé, azaz a századfordulótól hogyan lettek a zurnalisták a pártprogramok népszerűsítői helyett hivatásos újságírókká. Képet kapunk arról is, hogy a szerkesztőségi napirendet mennyire befolyásolta a távírók, a telefon használata, valamint a fénykép, a globális hírügynökségek és a külföldi tudósítók megjelenése. Az újságírók alapértékéivé a hír, az aktualitás és a gyorsaság lépett elő. A tömegsajtó megjelenése nyomott hagyott sajtó és irodalom

kapcsolatán is, hiszen a hírgyártás, -gyűjtés és -feldolgozás napi rutinná vált, aminek során az irodalom és az irodalmi igényesség a napi sajtóban háttérbe szorult. De csak ott, hiszen az 1920–1930-as években a szerkesztőségek munkatársai közül sokan fejtették ki irodalmi tevékenységüket is (tk. Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, Márai Sándor). Viszont a kiadók, szerkesztők már nem tekintették feladatuknak, hogy az üzleti alapon működő lapvállalkozásuk neves írókat, költőket nyújtson megélhetést. A szerkesztőségi munkavégzés kapcsán képet kapunk arról is, hogy az író- és hírlapírók munkavállalása milyen nehézségekbe és elutasításba ütközött a vizsgált időszakban. Voltak azonban modern felfogású munkaadók (Barna Izidor, Rákosi Jenő), akik szívesen alkalmaztak nőket a színházi és könyvkritika rovataiban, illetve nyelvtudásuk miatt külpolitikai újságíróként. A nők munkavállalását megkönnyítette az is, hogy a hölgyeknek szóló rovatokban igazán ők tudtak hitelesen írni családról, gyermeknevelésről. Ki kell emelni Szederkényi Anna tevékenységét, aki a *Kis Újság* vezető szerkesztőjeként egy igazi női karriert futott be.

A hírlapírók megjelenése a szerkesztőségekben befolyásolta az újságírószakma társadalmi megítélését is. Az újságírás és az újságírók presztízsét meghatározta továbbá a sajtó befolyása, társadalmi-politikai hatalma, az elérhető jövedelem nagysága, de még a dualizmus kori megítélése is. A közfelfogás kedvezett a foglalkozási közösség tekintélyének. Nem választott rosszul, aki hírlapírónak szegődött, hiszen a pálya biztos középosztálybeli megélhetést biztosított, számos jóléti intézmény nyújtotta előnyökhöz (üdülés, orvosi kezelés, szanatóriumi ápolás, segélyek) lehetett hozzájutni, az újságírók képzettsége miatt presztízszt jelentett, sőt esetenként a politikai karrierhez is hozzásegített.

A két világháború közti sajtónk alakulásához jelen kötet a történész szemzőgéből nyújt új ismereteket és összefüggéseket e korszak első felének sajtópolitikájáról, a sajtóirányításról, a nyilvánosság befolyásolására tett lépésekről.